

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ik bedoelde er verder niks mee! Hoe mensen controversiële uitspraken verdedigen

Boogaart, R.J.U.; Jansen, H.; Leeuwen, M. van

Citation

Boogaart, R. J. U., Jansen, H., & Leeuwen, M. van. (2025). Ik bedoelde er verder niks mee!: Hoe mensen controversiële uitspraken verdedigen. *Tekstblad. Tijdschrift Over Tekst En Communicatie*, 31(1), 10-14. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4208985>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4208985>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

TIJDSCHRIFT OVER TEKST & COMMUNICATIE

TEKST

blad

JAARGANG EENENDERTIG

01 | 2025

OOK ONLINE

→ Controversiële uitspraken

Pas op met je verdediging!

→ Nieuwsstromen analyseren

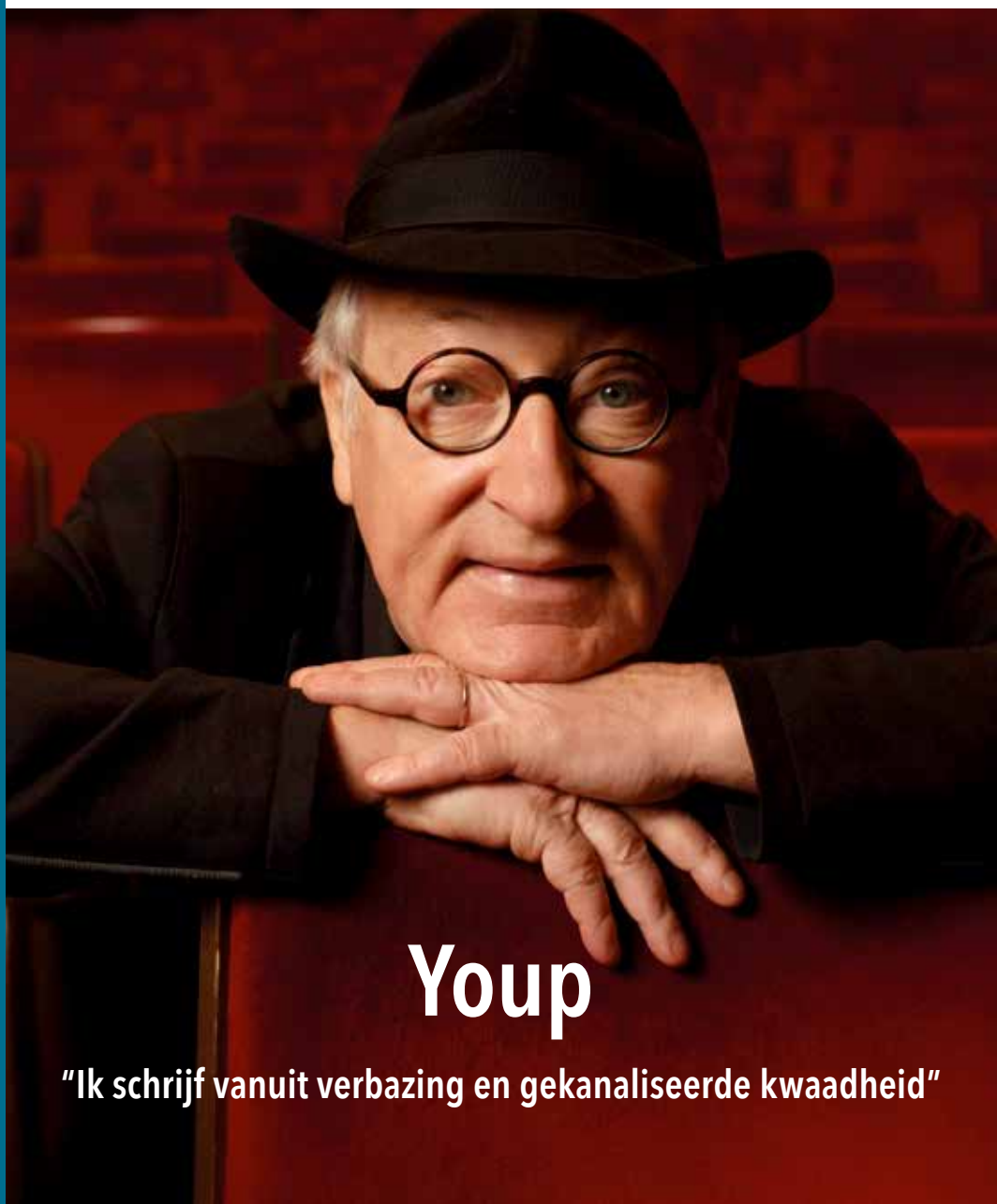
Van optimisme naar pessimisme

→ J  uw schrijvers- personality

Ontwikkel je eigen schrijfstem

→ Reviews met taalklachten

Wat doen hotels ermee?

Youp

“Ik schrijf vanuit verbazing en gekanaliseerde kwaadheid”

Je hebt iets gezegd wat verkeerd valt. Iemand voelt zich door jouw grap beleddigd. Een woord dat je al jaren gebruikt, blijkt racistisch. Je compliment zou grensoverschrijdend zijn. Bijna elke dag wordt er wel een publieke figuur ter verantwoording geroepen voor een controversiële uitspraak, maar dat kan iedereen overkomen, ook jou. Wat doe je dan? Hoe red je je gezicht? Een indeling van verdedigingslinies die bijna 2000 jaar oud is, geeft een handig overzicht van de opties. Maar pas op: niet elke linie is even sterk.

RONNY BOOGAART is universitair docent aan de Universiteit Leiden en gespecialiseerd in grammatica en pragmatiek.

HENRIKE JANSEN is universitair hoofddocent aan de Universiteit Leiden en gespecialiseerd in argumentatie en retorica.

MAARTEN VAN LEEUWEN is universitair docent aan de Universiteit Leiden en gespecialiseerd in stilistiek en argumentatie.

Samen publiceerden zij eind 2024 *Maar ZO bedoelde ik het niet! Hoe we recht praten wat krom is* bij Uitgeverij Thomas Rap. Zie de recensie van dat boek in onze boekenrubriek op pagina 45.

Ik bedoelde er verder niks mee!

Hoe mensen controversiële uitspraken verdedigen

Hoe verdedig je je tegen de beschuldiging dat je iets verkeerd zei? Om die vraag te beantwoorden helpt het om de klassiek-retorische statusleer van stal te halen. Deze oude argumentatieleer, die stamt uit de 2^e eeuw voor Christus, omschreef vier verdedigingslinies waarop een verdachte die terecht staat voor een misdaad, zich kan beroepen:

1. Ontkennen ('ik heb dat geld niet gestolen!');
2. Je daad herdefiniëren ('ik heb het geld *geleend*!');
3. Een beroep doen op omstandigheden ('ik had schulden en was ten einde raad!');
4. Een beroep doen op procedurefouten ('de rechter is partijdig!').

Zoals we hieronder laten zien aan de hand van recente voorbeelden, kunnen we deze vier linies ook herkennen in de strategieën waarmee mensen zich verdedigen na een beschuldiging van een 'foute' uitspraak. Het is nuttig om die strategieën langs deze vier linies te ordenen, omdat dit kan helpen om de geschiktheid of geloofwaardigheid van een gehanteerde strategie te bepalen.

Linie 1: Ik heb dat nooit gezegd!

In maart 2024 berichtte het Algemeen Dagblad dat VVD-prominent Hans Hoogervorst tegen een AD-journalist had gezegd wel oren te hebben naar het premierschap. Hoogervorst ontken- de echter met klem: hij had helemaal niet een AD-journalist gesproken. De krant rectificeerde het bericht. Als je een controversiële uitspraak helemaal niet hebt gedaan,

dan is ontkenning natuurlijk de sterkste verdediging en dan ligt het voor de hand dat je dat ook expliciet zegt.

Maar een beroep op deze eerste verdedigingslinie gebeurt vaak ook indirecter. Bijvoorbeeld wanneer iemand beweert zich 'niet te herkennen' in een uitspraak, of zich een uitspraak 'niet te kunnen herinneren' – een strategie die Mark Rutte meermaals gebruikte.

Dat is retorisch handig: als er bewijs opduikt dat je de contro- versie uitspraak wel gedaan hebt, kun je volhouden dat je de waarheid sprak toen je ontkende. Maar of iedereen zo'n verde- diging dan ook echt gelooft, is nog wel een andere kwestie. Dat geldt ook wanneer iemand beweert dat diens 'account ge- hackt was': soms is dat natuurlijk echt zo, maar vaker is dit indi- recte beroep op linie 1 weinig geloofwaardig.

Linie 2: Andere interpretatie

In 2017 werd Donald Trump ervan beschuldigd de rechtsgang te hebben belemmerd door de directeur van de FBI te vragen om een onderzoek naar Michael Flynn, de nationale Veiligheidsad- viseur, te beëindigen. Die zou ongeoorloofde contacten hebben gehad met de ambassadeur van Rusland. "He is a good guy. I hope you can let this go", zei Trump tegen de FBI-directeur. Partijgenoten van Trump stelden dat Trump met zijn woorden alleen maar een persoonlijk gevoel tot uitdrukking had ge- bracht: hij had gezegd wat hij *hoopte*, niet wat Comey *moest* doen.

Zodra de discussie gaat over de precieze interpretatie van een uiting, hebben we te maken met de tweede verdedigingslinie

(herdefiniëren). Je ontkent niet dat je een uitspraak hebt gedaan, maar je stelt dat je iets anders met die uitspraak bedoelde.

Als je, zoals Trump, wordt beschuldigd van iets wat je niet met zoveel woorden hebt gezegd, kun je daartegen inbrengen dat je alleen maar bedoelde wat je letterlijk zei, en niet méér dan dat. Maar dit werkt natuurlijk niet als de beschuldiging juist gaat over wat iets wat je letterlijk zei. Dan kun je je verdedigen door te zeggen dat je uitspraak *niet* letterlijk bedoeld was, maar bijvoorbeeld figuurlijk, ironisch ('het was een grapje!'), hypothetisch of als overdrijving. Vaak zit er een verschil tussen wat mensen letterlijk zeggen en wat ze bedoelen, en daarvan kun je dus gebruik maken in je verdediging. Of misbruik: je kunt je uitspraak ook bij voorbaat zo formuleren dat je altijd terug kunt vallen op een andere mogelijke lezing van je woorden. Dat noemen we in de wetenschappelijke literatuur *plausible deniability*.

Toen FvD-leider Thierry Baudet in 2022 in een interview op een YouTubekanaal zei een aanhanger te zijn van samenzweringstheorieën en te geloven dat de wereld wordt bestuurd door 'een samenzwering van kwaadaardige reptielen', deed dat veel wenkbrauwen fronsen. Met die uitspraak leek Baudet te erkennen aanhanger te zijn van de reptielentheorie van de Britse complotdenker David Icke – een theorie die er onder meer vanuit gaat dat buitenaardse reptielenwezens vermomd als mensen de wereldheerschappij in handen hebben. Baudet krabbelde later terug door te stellen dat hij 'reptielen' niet letterlijk bedoeld had:

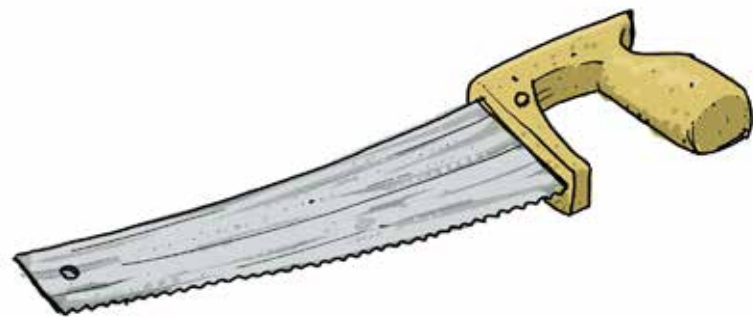
“Natuurlijk was het een metafoor. Ik sprak over een samenzwering achter de schermen van globalisten, geheime diensten, psychopaten – waardoor de democratie en de vrijheid verdwijnt. Degenen die ons dit aandoen zijn een soort onmens, reptielen, machines, gevoellozen, kortom.”

Ter onderbouwing verwees Baudet naar woordenboek Van Dale, waar 'verachtelijk wezen' als figuurlijke betekenis van het woord 'reptiel' genoemd staat. Dat maakt een figuurlijke lezing van Baudets woorden dus mogelijk, maar dat hij zijn uitspraak zo bedoelde is toch niet evident.

Ertegen pleit dat Baudet uitgerekend koos voor de term 'reptielen', die in de wereld van de complottheorieën verwijst naar een specifieke theorie, waar Baudet ook bekend mee was. Dat maakt dat zijn uitspraak ook kan worden gezien als een zogeheven 'hondenfluitje': zoals een (letterlijk) hondenfluitje alleen door honden gehoord kan worden, wordt deze term ook gebruikt voor een uiting die alleen voor een specifieke groep mensen een speciale betekenis heeft.

Linie 3: Verzachtende omstandigheden?

Wat nu als je de uitspraak echt deed en er eigenlijk ook geen misverstand bestaat over de interpretatie ervan? Dan zijn de eerste twee linies geen optie, maar je kunt nog wel een beroep doen op de omstandigheden. Je was moe of dronken bijvoorbeeld, je versprak je, of het was 'in the heat of the moment'. Op 3 mei 2024 kon voetbalclub Roda JC uit Kerkrade na zes jaar eerste divisie promoveren naar de eredivisie. Ze wonnen

die avond van SC Cambuur, maar doorslaggevend was de uitslag van een andere wedstrijd die dezelfde avond werd gespeeld: FC Groningen moet eerst nog verliezen van Telstar. Op zeker moment roept stadionspeaker Wim Frijns om dat Groningen met 2-1 verloren heeft. Spelers en supporters van Roda JC zijn door het dolle heen.

Maar na enkele minuten slaat de stemming om als mensen op hun telefoon zien dat de andere wedstrijd geëindigd is in 1-1 – wat vervolgens ook door de stadionspeaker wordt bevestigd. De beelden van de lamgeslagen supporters gaan de hele wereld over. Hoe Frijns precies aan de verkeerde uitslag kwam, blijft onduidelijk.

Als verklaring voor zijn vergissing haalt hij er heel wat verdedigingen van de derde linie bij. Om te beginnen zegt hij dat hij 'ook maar een mens is' en haalt hij de wat versleten woorden aan van Maxima over Willem-Alexander dat hij 'een beetje dom is geweest'. En er waren ook externe omstandigheden:

“Het internet is hier heel erg slecht en er was niemand in de buurt en al die supporters sprongen om me heen. (...) Iedereen was helemaal in extase en dan kan zoiets gebeuren.”

Met dit type verdedigingen verklaar je waarom je een onware of anderszins controversiële uitspraak deed - en vaak kun je dan wel op enig begrip van het publiek rekenen. Over technische problemen - slecht internet - heb je zelf geen controle en iedereen kan zich een keer vergissen.

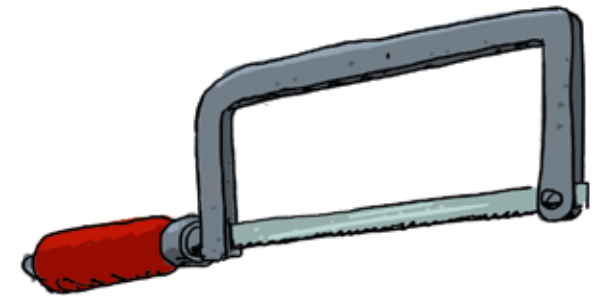
Maar dat geldt niet voor alle verdedigingen van de derde linie. Toen de PVV-ministers in het kabinet werden aangevallen op uitspraken die ze in het verleden hadden gedaan, kozen ze een aantal keer voor de verdediging dat ze ten tijde van die uitspraken een 'andere rol' hadden. Toen Fleur Agema werd gevraagd naar uitspraken over het tegengaan van 'islamisering in de zorg', verklaarde ze: "Het spijt me dat het kamerlid Agema een andere opvatting heeft [dan minister Agema]."

Dat beroep op een andere rol valt moeilijk te accepteren als het niet samengaat met afstand nemen van de gewraakte uitspraken: de ministers zullen de woorden als minister niet meer her-

halen, omdat die niet bij hun nieuwe rol passen. Maar ze zeggen niet dat ze niet langer achter de ideeën staan - terwijl dat laatste politiek gezien wel degelijk relevant is.

Linie 4: De tegenaanval

In de klassieke retorica gaat het bij de vierde linie om de vraag of de rechter wel bevoegd is om jouw zaak te behandelen. Buiten de rechtszaal komen we deze linie tegen als tegenaanval op degene die de beschuldiging uitte; die heeft bijvoorbeeld onzuiwere motieven. Je speelt dan niet de bal, maar op de persoon. De vierde linie komt dan ook overeen met wat in de argumentatietheorie een *ad hominem*-drogreden heet. Zo noemt Johan

Derksen mensen die de humor in *Vandaag Inside* niet kunnen waarderen meestal 'woke': ze willen 'deugen voor de Bühne'. Daarmee trekt hij hun motieven in twijfel. Over de vraag of zijn grappen bijvoorbeeld wel of niet racistisch zijn, gaat het dan verder niet meer. Deze verdediging wordt ook wel verwoord als 'je mag tegenwoordig ook niks meer zeggen', waarmee mensen vaak, indirect, bedoelen dat de beschuldigers overgevoelig zijn of niet over gevoel voor humor beschikken.

Slaat de verdediging ergens op?

Is het slim om van bovengenoemde verdedigingsstrategieën gebruik te maken? Dat lijkt wel zo, want hoewel je in veel geval-

len het gevoel kunt krijgen dat mensen recht praten wat krom is, komen sprekers er vaak mee weg. Of zo'n spreker dan ook werkelijk wordt geloofd is een tweede, maar vaak laat men het er maar bij als het lastig is om er precies de vinger op te leggen waar de verdediging niet deugt. We geven tot besluit dan ook een paar tips waarmee je kunt bepalen of een bepaalde strategie hout snijdt. Het zijn tegelijkertijd adviezen aan sprekers voor het kiezen van de beste verdediging.

De linies zijn niet even sterk

Belangrijk om te weten: de linies lopen van sterk naar zwak. Het sterkst is linie 1 – de ontkenning –, mits er geen opnames, getuigen of teksten opduiken waaruit blijkt dat de problematische woorden wél uit de mond van de spreker komen. In dat geval kan de spreker beter betogen dat die de problematische woorden niet zo bedoelde als mensen ze opvatten. Deze verdediging past bij linie 2, maar we kunnen niet in het hoofd van de spreker kijken om achter de oprechtheid van diens bedoeling te komen. Lastig, maar vanuit de verdediging dus wel handig. Wél kunnen we bij linie 2 kijken naar aanwijzingen voor de ene of de andere interpretatie. Bijvoorbeeld: wat weten we over de spreker, over diens opvattingen, over de manier waarop die gewoonlijk spreekt, over de functie waarin deze sprak, enzovoort. Toen Trump bijvoorbeeld tegen Comey zei dat hij hoopte dat die het onderzoek naar Flynn kon laten rusten, was er sprake van een ongelijke machtsrelatie. Ook kun je altijd de vraag

stellen: Als je het zo niet bedoelde, hoe bedoelde je het dan wel? Gaat het om een logische alternatieve interpretatie van de beschuldigde? Zakelijke gesprekken zoals die van de president met de directeur van de FBI draaien gewoonlijk niet om het uitspreken van persoonlijke wensen en verlangens.

Linie 3 – verzachtende omstandigheden – is zwakker dan de eerste twee, want ze veronderstelt dat de uitspraak daadwerkelijk plaatsvond en dat de betekenis problematisch is. Bovendien moeten we maar geloven dat de omstandigheden waarop de spreker zich beroept ook echt waar of relevant zijn. Ging het wel echt om een verspreking, moeheid of dronkenschap? Geldt dat wel als een excuus? En als de spreker zich op een andere rol beroept, maakt dat het wel relevant in het licht van de beschuldiging?

De vierde linie – de tegenaanval – is een zwaktebod. Een afleidingsmanoeuvre om het niet meer over de uitspraak zelf te hoeven hebben. Maar mogelijk wel effectief als een *ad hominem*-argument, zeker voor je eigen achterban.

Linies combineren kan niet altijd

Let goed op inconsistenties om te bepalen of een verdediging wel hout snijdt. Zoals we al zagen gaat linie 1 niet samen met 2 en 3, want die laatste twee veronderstellen dat de uitspraak inderdaad van de spreker komt. Zo'n combinatie kan alleen bij een voorwaardelijke ontkenning: Ik kan me niet herinneren dat ik dat die avond heb gezegd (linie 1), maar mocht er bewijs voor komen ... (... dan bedoelde ik dat natuurlijk niet zo (linie 2) en/of komt het doordat ik die avond ontzettend moe was (linie 3)).

Voeg een welgemeend excuus toe

Tot slot nog een advies voor beschuldigten. Wil je de ontstane consternatie doen verstommen en het mogelijk getroffen imago herstellen, zeg dan welgemeend en onomwonden sorry – als linie 1 niet geldt. Excuses maken gaat bij uitstek samen met de derde linie, omdat je daarmee een verklaring geeft voor je 'vergissing'. Maar ook met linie 2 kunnen excuses goed uit de voeten, als je daarmee maar onderkent dat de beschuldiging berustte op een interpretatie van jouw woorden die je weliswaar niet bedoelde, maar die je wel begrijpt. ■

